

ADATTÁR.

TOLDY FERENC LEVELEI SZÁSZ KÁROLYHOZ.

Szász Károly (püspök) hátrahagyott, igen gazdag levélgűjteményében 13 levél van Toldy Ferencől. Az első 1859 októberében kelt, az utolsó 1875 novemberében, kevéssel Toldy halála előtt. Tizenhat év alatt nem sok a tize három levél — de irodalmi szempontból eléggé érdekesek ezek a levelek, mert jól jellemzik mind az írójukat, mind a címzettet, a csupa-lélek irodalomtörténész és a buzgó költőt, kik mindketten fáradhatatlan munkásai voltak az irodalomnak: Toldy, a még Kazinczy korában gyökerező veterán, kinek egyénisége és stílusa is erősen emlékeztet a mesterére — és Szász Károly, a 48 utáni fiatal poéta-nemzedék mozgékony tagja.

Toldy levelei teljes szövegükben, betű szerinti hűséggel itt következnek. Helyenként, ahol szükségét láttam, magyarázatul egy-két megjegyzéssel kísérem őket.

I.

Pávasziget, Pest mellett, oct. 13. 1859.

Tisztelt Barátom,

Levelem hivatalos része bízvást elmaradhat; a lapok azonnal kibeszéllték, ami az oct. 3-kai titkos ülésben végeztetett. Csak ezek *formáját* kell rectificálnom: Kegyed *kéretik* az akad. által, hogy szép költeményét *olvasásra az ünnepen és felvétel végett az Emlékkönyvbe*, mely az ünnep tárgyát foglalandja magába, átengedni sziveskednék. Tiszteletdíjúl 10 # ajánlatik. Ne mérlegelje Kd e díjt a jutalomhoz: a jutalom mindig aránytalanúl nagyobb mint bármely honorarium.

Én bizattam meg, hogy a bizottmányban szőnyegre hozott észrevételeket közöljem. Ezek a követk. 1. Széphalom elhagyatása sem a valóval, sem a gyermekek valódi pietásával nincs megegyezésben. Hogy ők azt *díszszel* nem vehetik körül, n akarajtkon, hanem csak módjokon múlik. 2. A börtönt *így* említeni n szabad, különben a költemény sem olvasható, sem nyomtatható. 3. A darabosságok enyhítése ohajtatik, némely nemtelen, a költeményt hangjából kiejtő, helyek javítandók.

Ime, még is hivatalos levél lett — eddig.

Most a nem hivatalos — vagy tán *hivatlan* is? következik.

Nagy szeretettel olvastam el újra meg újra a szép költeményt, s mind nagyobb érdekl. S bátor voltam befirkálni a példányt privát gondolataimmal. Lehet, hogy Kd mint költő, a grammaticusnak, s legfeljebb aestheticusnak, aprólékos ónvonásain mosolyogni is fog. De minden észrevételt a költemény iránti szeretet s tán nagyon is egyéni izlésem, dictált. Tegyen Kd, mit tenni jónak fog tartani; s küldje be újra leírva legkésőbb oct. 23-káig, hogy

Székács úr, ki olvasni fogja az ülésben, bele tanulhasson, s hogy szedhessék is a nyomdába (ha t. i. Kd megegyezését adja hozzá). Mert oct. 28. szedik az alelnök beszédét, az én és az elnök gróf előadásait, hogy 8 nap alatt kijöhessen a díszes könyv. (Ezt a Kd versét előre akarom szedetni).

Bocsásson meg hogy ily későn küldöm.

Annyira el vagyok tárgyam által foglalva, hogy Kd irányában vétékbe is estem — de Kdnek egy napnál több n fog kelleni. A költemény maga hozza meg a lelkesedést, s lelkesedésben néhány óra elég a kívántakra.

Ha Kd kívánja hogy a kis díjt felvegyem, nyugtát kérek, s utasítást, folyó v # pénzben küldjem e. Az rögtön megtörténhetik.

Igaz tisztelő barátja
Toldy s. k.

II.

Pest, oct. 21. 1859.

Kedves Tisztelendő Ur,

Erősen hiszem hogy, tán 12-dikén, költ levelem a költeménnyel együtt rég kezénél lesz. *Török-SzMiklósra* találtam utasítani, s a marhák szerdán, midőn a Kd levelét kaptam, s rögtön tudakoltattam a postán: visszajött e a recommandirozott levél? még nem küldték volt vissza. A posta azzal biztatta szolgálkát hogy eddig bizonyosan kéznél lesz már a levél. Most azonban már nagyon kezdek aggódni, s a mai postával megy levelem a törökszmiklói postára, hogy küldjék rögtön át KúnszMr-ra! Ha kezénél van már, az istenre kérem, nyugtasson meg.

A késedelem, melyről becses levelében panaszkodik, az én vétkem. Napról napra halasztottam; el levén saját munkámmal annyira foglalva, hogy néhány fontos családi ügyben is — gyermekeimet illetőkben — egy hónap óta csak levelet sem írhattam. Bocsásson meg *nekem!*

Hogy a levél felbontása helytelen volt, igaz. S ime egyikünknek sem jutott eszébe, hogy máskép is elérhető volt volna a cél — t. i. magunkat a szerzővel levelezésbe tehetni! — A *tiszteletdíjt* ne méltóztassék a *jutalomhoz* mérni, miután az két categoria, mely ő-szevetést n enged. A hivatalos jelentés mindent jóvá fog tenni. A legnagyobb baj az, hogy a hírlapi tudósítók — ez esetben, mert litkos volt az ülés, saját tagjaink — indiscretiója és tapintatlansága fecsegett. Minek volt ezeket a publicumnak már most tudni?

Hétfőn pótlólag hozom szőnyegre az akadémiai emlékpénzt, *mind kettőt* — mert Tompának sem határozottat; s így legalább illyennel lesz szerencsém megtoldhatni a csekély honorariumot!

A nyilvános felolvasást illetőleg, be fogom a Kd *ohajtását* a bizottmánnak jelenteni, s kétség kívül örömmel veendő, ha Kd olvassa maga. Mikor a bizottmány ekkép intézkedett, nem tudta ő a szerzőt, s n tudta, a szerző itt lesz-e? s alkalmas-e? Mert n minden jó költő tudja művét jól elő is adni. Így Kjsf, *Vörösmarty*? Székács nagy örömmel ajánkozott, de itt úgy hiszem a Kd akarata dönt.

A költemény, *ha* Kd meg nem vonja tőlünk, amint hogy már bírom is bele egyezését, nyomtatni fog, fényesen, de csak az ünnep után, a többi ünnepi tárgyakkal.

Csak levelet! levelet! megnyugtatósomra.

NB a hivatalos jelentésben ki sem fogom tenni a díj mennyiségét. Mondva leszen: nem lévén az igazgatóság által egynél több jutalom kitűzve a költői pályázatra, az a bizottm. által legalább tiszteletdíjjal kiadni ajánltatott.

Ne határozzon Kd, könyörgök, semmit elkeseredett hangulatban. Ohajtom, és — őszintén hiszem is, — nem egyszer leszek, ha isten *engem* éltet, szerencsés Kdnek szerencsésb hírrel szolgálhatni.

Szíves indulataiba ajánlott vagyok

Kd őszinte barátja

Toldy F. s. k.

Pávasziget — hol az omló zápor közt is ülök még, mert még 3 fejezetem van hátra — oct. 21. 859.

Cím, kívül:

Tisztelendő *Szász Károly* Prédik.

Úrnak, a M. Tudom. Akademia

I. Tagjának

Kún-Sz.-Miklós.

*

A vers melyről itt szó van, Szász Károlynak *Kazinczy Ferencz emlékezete* című költeménye, mellyel az Akadémia részéről a Kazinczy születésének százados fordulója alkalmából hirdetett pályázatban vett részt. Az 50 aranyas jutalmat Tompa nyerte el. *Kazinczy Ferencz emlékezetére* című szép ódájával, de Szász Károly pályaműve is annyira megnyerte a bíráló bizottmány tetszését, hogy 10 arany mellékjutalomra ajánlták. Mikor az 1859. évi október 27-én tartott ünnepi ülésen Székács József, a jeles pap-költő és kitűnő előadó, elszavalta Szász Károly költeményét: az olyan nagy hatást tett, hogy az Akadémia Igazgató-Tanácsa a javasolt mellékjutalmat 25 aranyra emelte. Az 1859-ben az ország számos városában tartott Kazinczy-ünnepen szavalták Szász Károly versét is, s így azután sok lapba, albumba stb. belekerült. Szász Károly költeményeinek 1861-iki kiadásában még 333 sorból áll a hosszú vers — az 1883-ikiba azonban majdnem száz sorral megrövidítve vette föl a költő.

III.

Pest, jan. 16 1860

Kedves Tisztelendő Ur,

Egy itteni jeles kiadó kész volna jó feltételek mellett Kdnek koszorúzott művét, Csákot, becséhez méltó kiállításban kiadni? s engem kért, tudnám meg feltételeit? Ha még nem végzett e részben, ne sajnáljon tudósítani; szívesen eljárnék érdeke előmozdításában.

Mihelyt a két emlékérmét a tokcsinálótól megkapom, a mi e héten lesz, deligençon (igy!) megküldöm.

Addig is levén

Kegydnék

őszinte kész szolg

Toldy F. s. k.

Cím kívül:

Tisztelendő *Szász Károly* pred. és

M. Akad. Tag Úrnak

Kún-Szent-Miklós

IV.

Pest, jan. 30. 1860

Tisztelendő Úr,

Ime a két győzelem jelei! — Továbbá az Akad. Emlékkönyv, s egy pár apróság.

Az én kiadóm is, kit meg \bar{n} neveztem, Heckenast. Figyelmessé tettem a munkára, ajánlottam neki, ő kért: írni; de alkalmasint tudva, hogy gyakran későcskén esik levélírásom, idő közben maga írt. Azért kívánta hogy én, mert tartott tőle hogy Kdnek okai lehetnek nem neki adni, azért nem neveztem meg őt.

S így a cél el lesz érve. Isten tartsa Kdet, s irasson Kddel legalább minden lustrumban egy Csákot.

Szíves tisztelője
Toldy F. s. k.

*

Szász Károlynak *Trencséni Csák* című tíz énekes «történeti költői beszély»-e — mit az Akadémia a százaranyas Nádasdy-díjjal jutalmazott — 1861-ben jelent meg könyvalakban, de nem a levélben említett Heckenastnál, hanem Engel és Mandello tulajdonaként.

A Toldy 1860 januárius 16-iki levelében említett két emlékérem a Kazinczy-óda és a *Csák* jutalomdíjának volt kísérője.

V.

Pest, mart. 24. 62

Tisztelendő Úr,

Sajtó alá készítvén az 1859-ki vegyes Értesítő Pótkötete második felét, a Kegyed székfoglalójára volna szükségem. Ha az nem jelent volna meg más-hol, úgy kérném annak rögtöni felküldését, diligence útján; ellenkező esetben rövid szíves tudósítást kérek magam alkalmazhatása végett.

Mint szolgál Kegyednek Hygea? s mint Apollo? Óhajtanám hallani, hogy egy második Csák készül.

Addig is őszinte tisztelettel üdvözlöm Kegyedet!

Toldy F. s. k.

*

Szász Károlyt 1858 december 15-én választotta meg az Akadémia, levelező tagnak. Székét a következő évben foglalta el — *A műfordítás elveiről, különös tekintettel Shakespeare és a biblia fordítására* című értekezésével. A székfoglaló a Magyar Sajtóban jelent meg.

VI.

Pest, mart. 30/62

Kedves Tisztelendő Úr,

Mondhatom, sajnálattal értem \bar{h} a székfoglaló megjelent; s így ez az Aranyéval és Gyulayéval együtt kireked akadémiai gyűjteményünkből, hol oly méltó helyök lett volna e derék dolgozatoknak. Van határozata az akademiának, igaz, hogy bele *mehet* ad integritatem actorum a másutt megjelent székfoglaló is az Értesítőbe; de miután az említett kettő kircedt,

mert később jött ki másutt hogy sem sora szerint bemelessen, alig lehetne ezek mellőzésével mást felvenni.

Nem beteg költői véna az, jeles férfi, mely Shakespeare-t veszi fel magába, hogy azt reproducálja, újra költse; sem a koszorú, melyet e szerencsésen megoldott feladat nyújt, nem hervadandó. Közbe-közbe, nem hivatva, de önkényt meg meg fogja látogatni saját Músája is e versenyen, s e látogatások adományai nemesekek lesznek s maradandók. Isten Önnel.

Tisztelő barátja
Toldy F. s. k.

Külön borítékon cím:

Nagyon Tisztelendő

Szász Károly Esperes és Predikátor Úrnak,
a M. Tudom. Akademia Tagjának

Kán-Sz-Miklóson

*

Gyulai már az ötvenes évek derekán biztatta Szász Károlyt Shakespeare fordítására. A fiatal költő neki is lendült, s már 1855-ben jelent meg tőle egy mutatvány az Új Magyar Muzeumban, *II. Richard*ból. 1857-ben már benyújtotta a Nemzeti Színházhoz *Antonius és Kleopátra* fordítását, 1858-ban — Tomori Anasztáz áldozatkészsége megnyitván a teljes magyar Shakespeare lehetőségét — nyomban vállalkozott *Othello* lefordítására, s 1860-ban már ezt is, a *Téli regét* is benyújtotta a Kisfaludy-Társasághoz. Így Toldy 1862-ben méltán aposztrofálhatta mint buzgó Shakespeare-fordítót, Szász Károlyt, ki később még négy Shakespeare-darabot fordított le: *Macbethet*, *VIII. Henriket*, *Romeo és Juliát* és *A vihart*.

VII.

Pest. dec. 29/68.

Kedves barátom,

Élvezetet nyújtott előadásod correctúrája, vagy inkább tartalma — mert amaz csakugyan kissé erős volt. De miután valahára megvan, kérlek olvasd át Te is, s küldd át hozzám +kötés alatt (MS nélkül) mielébb, hogy megjelenését sürgethessem.

Tisztelő barátod
Toldy F. s. k.

*

A levélben említett előadás valószínűleg *A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről* című értekezés volt, melynek kíséretében mutatta be Szász Károly a *Nibelung-ének* fordítását, az Akadémia 1868. évi október 6-iki ülésében.

VIII.

Pest, dec. 8/72

Tisztelt barátom,

E napokban mondám Gyulai barátunknak hogy jó volna Téged felkérni hogy költeményed tárgya ne Bessenyei, hanem a *százéves legújabb irodalom* dicsőítése legyen. Azért gondoltam ezt szükségesnek, hogy ösz-

hang legyen a három pieceben, az elnöki beszédben, az enyémben és a Te költeményedben, s nehogy urceus exeat, miután amphora coepit institui.

Megnyugtatósamra Pali leveledet nyomta kezembe. Itthon olvasva, csodálatos mértékben láttam megegyezésünket, s így nincs mit iratnom, nincs mit írnom e részben.

De kettőt még is. Bessenyei *nem* ismerte a régi irodalmat, alig volt arról sejtelve. Ő nem azt «visszaidézni», ő egy még *n* volt irodalmat kezdeni, megteremteni akart. Nem tartanám ama felfogást historice correctnek, pedig képzelem, mily büszke, mily költői kifejezést adtál ez eszmének — ha ugyan megcsináltad már; én — én — csak most fogtam hozzá.

A másik az, hogy jőj fel, s add elé költeményedet magad. A kis Grátia megszületett már, anyja Véus, hiszem, óhajtom, jól van s jól marad: különben minek volna istennő? s mi ebből a tanúság egyéb, mint — hogy magad jőj fel.

Ennyi mondandóm volt. Áldás legyen a Teid felett, a Hygieia áldása; Téged pedig, tisztelt bar. hadd öleljünk meelőbb.

Tisztelő barátod

T F s. k.

Most hogy elvégeztem e sorokat, képzelem hogy mosolyogni fogsz rajtam, és pedánsnak szidni, és költői jogaidra utalni. Végre igaz, legyen költeményed *belsőleg* igaz, és szép is — az irodalomtörténetész (így!) akkor hallgasson.

*

Az itt szóbanforgó költemény: *A magyar irodalom újjászületésének százados évfordulóján* (1872) — mely az Akadémia megbízásából készült, s az 1872 december 15-én tartott ünnepélyes közülésen olvastatt fel.

A «kis Grátia», kire Toldy e levélben utal: Szász Károlynak tíz nappal előbb Kiskúnhalason született leánykája, Ida.

IX.

Budapest, april 15/73.

Kedves barátom,

A külföldi író, kinek nevét kérdezed, s kit azért nem neveztem meg, mert nem kűtfőszerű író, hanem csak feldolgozó, Gebhardi, s az illető hely nála (*Geschichte des Reichs Hungarn I.* [Leipz. 1778] p. 465) ez: «der Siegard ward von den hungarischen Dichtern für ausserordentlich wichtig ausgegeben. Diese waren in ihren Liedern mit dem Lobe gegen die Herzoge Geisa u. Ladislaus so verschwenderisch, dass der König eiversüchtig darüber ward, und dem schlimmsten Argwohne und Hass gegen diese Prinzen Rama in seinem Herzen gab.» —

Mikor 22 év előtt ama ű-t irtam, nem akadt kezembe egyéb jegyzeteim e dolgról, különben nem ő rá hivatkoztam volna, hanem inkább Prayra, ki erről ezt írja: *Didita pr regnum victoriae fama, maxima omnium promiscue laetitia exstitit, publice gratulantium, Geisaeque et Ladislai facinora carminibus publicis celebrantium. Quae contestatio laudis, ut non erat a vulgo extorta, ira tacita Salomonis animum exedere coepit, fuitque*

semen dissidiarum etc. etc. Annal. I. 68. — Az őskronika Márknál, csak enyit mond: «Facta est igitur laetitia magna in tota Hungaria et in *Yramis* et confessionibus benedicebant Deum.» — Ha nem csalódom, van jegyzeteim közt egy byzanti egykorú (XI. századbeli) írótól kivonatomból, de nem találom (ami nekem bal sorsom nem egyszer).

Ha új kiadást érne az Általad idézett munka, a «külföldi író» *n* említeném. A 2. és 3. kiadásnál elsurrantam e helynél; de leveledre keresztet vetettem kézi példányomba.

Különben leveled nekem nagy örömet hozott, mert belőle gyanítom, hogy XI. századbeli nemzeti nagy eposzunkat újjá teremtéd. Quod felix faustumque sit!

Ölel

tisztelő barátod
Toldy F. s. k.

*

Szász Károly ekkor valóban *Salamon* című nagy «történeti költemény»-én dolgozott, melyet 1874-ben meleg elismerés mellett jutalmazott az Akadémia a 200 aranyas Nádasdy-díjjal. A Toldy levelében közölt utalásokat — *Prayra* és *Gebhardira* vonatkozólag — Szász Károly is említi a *Salamon*-hoz írt jegyzetek között, a 78. pont alatt.

X.

Tisztelt kedves barátom,

Történt — valóban per fas et nefas, két felmentés a vizsgálat alól; s mondtam akkor, veszedelmes előzmény alkottatik. Most szigorúbbak a rendeletek, s nem hiszem hogy menne. Igazságtalan is volna másokra nézve, kik nem amúgy körösiesen tették le az érettségi vizsgálatot, 3 évet az egyetemen, s legalább egyet (most már) a gymn. képezdében töltöttek —, tanítottak s tanítanak is, de azért a világerő sem mentetnek fel a vizsgálat alól! — S ha tanuja volnál, édes barátom, mily vizsgálatokat tesznek (Neked ezt tudnod kell) épen a protestáns tanárok, külföldi egyetemi bizonyítványaik és nagyszavú igazgatói ajánlataikkal!! Neked meg kellett mondanom. S a rációk közül viszont mily néhány bámulatos vizsgálatnak voltam tanuja! — Hát arra vagyunk-e kárhozhatóak, hogy a magyar elem elsilányodjék?! —

S azok a tanári szolgálatú évek!! Tapasztalásból beszéllek: rendszerint az újoncok a legjobbak. Tanítás közben nem tudósokká, hanem mesteremberekké lesznek! Mint fél gyerekek lesznek tanárokká, édes-keveset tudva; s mint tanárok nem *tanulnak*, hanem csak routinet szereznek, s éltök végeig mindig ugyanazt adják elő, jól rosszul, de nem haladva. Minek is? A kenyér megvan; az nem lesz több és jobb, ha tanár uram jobbá lenne is.

De hagyjuk ezt a témát. Őszintén mondhatom: «szomorú az én lelkem.» —

És amily örömemre szolgált azon jelentéssel hogy ismét feljössz, annyira fájt a többi! Nem szívesen jössz, s Te tudni fogod hogy miért; s nem úgy történt a dolog mint illetet volna, s különösen nem úgy, mint irányodban illetet volna; s végre — mert, mint soraidból gyanítom, valamit veszünk

általa, mi örömnkre és díszünkre vált volna. Azonban nyugodjál meg, igen tisztelt barátom, Te erőd deléhez még csak közelítesz, s Benned annyi a ruganyosság s a nemés tűz, hogy azt a bureau sem altathatja el; Te teremteni fogsz itt is, és még sokáig! Ez vigasztal, míg más felül valóban örvendek kilátásban levő gyakori látásodhoz! Oly kevesen vannak, kikkel jól érezzük magunkat; s Te a kevesek közt első sorban állsz.

Isten veled, tisztelt barátom, s félre a kedvetlenséggel!

Ölel

szíves barátod
Toldy F. s. k.

*

Ez a kelet nélküli levél — mely vagy 1873-ban, vagy 1874 elején íratott — középiskolai tanári vizsgálatra s általában a tanárképzésre vonatkozik, s érdekesen világítja meg Toldy felfogását.

Szász Károly — ki ekkor mint jász-kún kerületi tanfelügyelő, külső szolgálatot teljesített — behívatván osztálytanácsosi minőségben a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba, 1874 tavaszán költözött fel családjával, Kiskúnhalasról Budapestre.

XI.

Császárfürdő, oct. 6/75.

Tisztelt barátom,

Önéletrajzod egy kis pszichológiai chef d'oeuvre, mely nekem sok élvezetet adott, melyet azon részében, hol atyád szerepel, megilletődéssel olvastam, mert nem csak *ismertem* őt (1834 óta, midőn mint a Ferdinánd főhg által elnyomott országgyűlés ellenzékének egyik küldötte Bécsben járván, szíves volt Pesten meglátogatni), s ő nekem jó emberem volt mind végig, hanem *szerettem* is. Úgy hiszem a kép ha igen meleg, de való színéssel is van festve, és sajnálom, hogy hecses és tanulságos munkádnak céljaimhoz képest csak rövidletét adhatom. Nem bánod-e hogy ennyi fáradságot szenteltél neki — nekem?

S ennek dacára még kiegészítést kell kérnem. Az m. évi dec. 30ig megyen. 1875 nincs meg benne. Pedig a Te nyugodni, szünetelni nem tudó szellemed e 3 negyedév alatt is vajmi sokat tehetett. Engedd tehát hogy pótlást kérjek — pedig gyorsan!!

Add, könyörgök azt is tudtomra, a Kis Honka Emlékezete számai közül melyeket szeretsz leginkább?

Ölel

tisztelőd
Toldy F. s. k.

XII.

Bpest, oct 19/75

Tisztelt kedves barátom,

Bocsáss meg, hogy szíves leveledért és személyes kifáradásodért a Császárfürdőbe ép az nap, midőn onnan behurcolkoztam, ily későn írom meg köszönetemet. S ezt is újabb kéréssel egy füst alatt.

Tudásd velem ugyan is:

Mi a neve azon vál. kerületnek, melyet 1865/8 ban képviseltél?

Mikor búcsúztál el végkép hivedtől, az az mikor mondtál le a szabad-szállási papságról?

Mely évben lettél Pest megyei tanfelügyelő?

A Nibelung ének *dísz* kiadása címlapján mely év áll?

Ha tudnád, hogy egy hónapig Veled — életrajzoddal, munkáid olvasásával — foglalkodtam, s így folyvást Veled, Benned éltem — nem tekintened phrásisnak, ha azzal végzem e pár sort, hogy — szeretlek.

Isten Veled!

Toldy F. s. k.

*

E két utóbbi levél írásakor Toldy *A magyar költészet kézikönyve* című öt kötetes nagy művének második kiadásán dolgozott, amely aztán a következő évben, 1876-ban — már Toldy halála után — jelent meg a Franklin-Társulat kiadásában, Toldynak 1875 október 18-án kelt előszavával.

XIII.

Bpest, nov. 21/75.

Tisztelt kedves barátom,

Szinte szégyenlem hogy csak most teszem át Hozzád a Kritikai Berek Neked is ajánlott kötetét — Rossz jel, ha az ember emlékezetének hanyatlása még a barátság terén is beáll — De azért azon lekötelezettség ereje nem lankad bennem, melyre oly méltó igényed van.

Vedd egyszersmind a Hon és Egyetértés által annyira ledurungolt, de az objectiv bírák által nem megvetett Kézikönyvemét szívesen, s szeresd ezen túl is

hívedet

TF s. k.

*

A *Kritikai Berek* c. munkát — amelynek első kötetét (1826—1836) 1874-ben adta ki Ráth Mór, Toldy összegyűjtött munkái nyolcadik köteteként — Gregussnak, Szász Károlynak és Szepesi Imrének ajánlta Toldy, visszaemlékezéssel 1871 november 12-ére. Ekkor ünnepelte ugyanis félszázados fordulóját a tudományos és irodalmi világ annak a napnak, melyen Toldy — akkor még Schedel — mint 16 éves ifjú az 1821. évi *Szépliteraturai ajándékban* egy verssel az irodalmi pályára lépett. Az ünnep az Akadémia dísztermében folyt le, a Kisfaludy-Társaság rendkívüli közülésének keretében. Horváth Mihály megnyitója után Greguss Ágost tartott ünnepi beszédet, Szász Károly pedig ódában üdvözölte «szellemünk történetének bűvárá»-t, «százados tolmácsá»-t. A kegyesrendi Szepesi — ki a classica philológiának volt egyetemi tanára — e félszázados fordulóra latin nyelvű költeményt írt és adott ki.

E levél után tizenkilenc napra — 1875 december 10-én — Toldy, élete 71. évében — hirtelen meghalt.

SZÁSZ KÁROLY.